

Australský klokan s převrácenou průsvitkou

K přednostem filatelie patří, že pro nás může mít přichystaná radostná překvapení, a to i mezi zdánlivě nejběžnějšími známkami. Následující příklad potvrzuje, že i po více než sto letech může být objevena vzácnost, a navíc s dobrým původem.

RADOSLAV MÍŠEK

Australské společenství je relativně mladá známková země, první „společné“ známky tam vyšly až v roce 1913, i když samo společenství vzniklo už 1. ledna 1901, tedy v první den 20. století. V následujícím více než desetiletí byly nadále používány známky jednotlivých australských států, jichž bylo celkem šest (Jižní Austrálie, Nový Jižní Wales, Queensland, Tasmanie, Viktorie a Západní Austrálie) a část jejich vydání spadá do klasického období zdejší emisní činnosti. Předpokladem vydání známek společenství bylo sjednocení poštovních sazeb, k němuž došlo v roce 1911.

První australské výplatní vydání bývá příhodně nazýváno *Klokan a mapa*, podle vyobrazení, které všechny jeho hodnoty nesou. Předcházela mu soutěž vyhlášená vládou s cílem najít vhodnou podobu nových známek. Zúčastnilo se jí 533 umělců, kteří předložili 1051 návrhů. Zvítězil a první cenu 100 liber¹⁾ získal Herbert Altman z Melbourne. Navrhl portrét krále Jiřího V. a na okrajích vyobrazení klokana, pštrosa a symboly šesti australských států. Návrh však odmítl generální poštovník Charles Edward Frazer, který úkolem pověřil jiného umělce, Blamira Younga. Ani ten hned neuspěl, a tak bylo nakonec rozhodnuto, že zkombinuje svou představu s návrhy vybraných soutěžních prací. Výsledkem byl obrys australského kontinentu s klokkanem uvnitř.

Podle tohoto návrhu zhotovil melbournský rytec Samuel Reading matrici, která pak byla použita pro všechny hodnoty série. Ty se lišily jen barvou a nominálními hodnotami, které spolu s nápisy navrhl tiskař J. B. Cooke. V průběhu čtyř měsíců vyšlo celkem 15 hodnot, od půl pence po dvě libry²⁾.

Nejnižší a nejvyšší hodnota série, půl pence a dvě libry. Dvoulibra byla tak vysoká nominální hodnota, že pro většinu sběratelů není snadné si představit, k jakému účelu mohla být v poštovním provozu použita. Šlo zejména o poplatky za telegramy (ten byl tehdy obecně značně vysoký), a dále o výplatné za cenná psaní a balíky a za hromadné zásilky. Většina z těch použitých v telegrafní službě byla později spolu s formuláři, na nichž byly nalepeny, skartována. Ty, které se dochovaly, mají často uprostřed kruhový děrovací otvor. K vyplácení listovních zásilek byly dvoulibrovky používány spíše zřídka, protože v době jejich platnosti bylo téměř nemožné poslat poštu zásilkou, kterou by bylo třeba tak vysoce vyplatit. Šlo zejména o velmi těžké cenné zásilky a frankatury na nich byly náchylné k poškození. V dobrém stavu se naopak dochovaly známky orazítkované „z ochoty“, většinou s melbournskými razítky C.T.O.³⁾ (2 obr. dole).

¹⁾ Což nebyla malá částka, libra byla zlatá mince obsahující 7,32 gramu ryzího kovu, celkem tedy šlo o bezmála tři čtvrti kilogramu zlata!

²⁾ To byla velmi vysoká nominální hodnota, v přepočtu na cenu zlata zhruba odpovídající dnešním 30.000 korun. Zlato ovšem dnes stojí výrazně více než před 110 lety, a tak zkusme spíše přepočít podle aktuálního výplatného za obyčejný dopis v tuzemsku. To tehdy v Austrálii činilo dvě pence a dnes u nás 31 resp. 36 Kč (za ekonomické resp. prioritní doručení – tedy se známkou „B“ resp. „A“), průměr z obou tedy činí 33,50 Kč. Za dvě libry bylo v roce 1913 možné v Austrálii odeslat 240 dopisů, za stejný počet bychom u nás dnes zaplatili zhruba 8.000 Kč. Tato částka lépe vypovídá o reálné hodnotě tehdejších dvou liber, které v roce 1913 například představovaly týdenní mzdou kvalifikovaného dělníka. A tak není divu, že v neupotřebeném stavu si dvoulibrovku tehdy mohl pořídit jen málokterý sběratel.

Vzácnost a leckdy i nedostupnost neupotřebených vysokých hodnot způsobuje, že mnoha filatelistům nezbyde, než zařadit si do sbírky vzorce, tedy známky opatřené poštou přetiskem SPECIMEN. Ty neměly výplatní schopnost a pořádku je bylo možné za zlomek nominální ceny. V katalozích mají obvykle záznam 10 až 20 % z ceny známek. To se však týká zejména vysokých nominálních hodnot. Nízké hodnoty zpravidla tímto přetiskem opatřovány nebyly, a pokud se tak stalo, jejich katalogová cena bývá (i výrazně) vyšší, než cena známek bez tohoto přetisku.

³⁾ C.T.O. je zkratka z anglického spojení Cancelled-to-order. Znamky takto orazítkované na objednávku byly poskytnuty členům australského federálního parlamentu. Kruhové razítko mělo v horní části nápis MELBOURNE, v dolní části bylo prázdné a uprostřed mělo datum. Razítka mohou mít některé ze tří dat – AP 15 13 (15. duben 1913), AP 24 13 (24. duben 1913) nebo DE 5 13 (5. prosinec 1913). Vzácně se vyskytují dvoulibry s kruhovým razítkem v jehož horní části je nápis BRISBANE, dole je nápis QUEENSLAND a uprostřed datum.

Nové známky se veřejnosti příliš nelíbily, dojem vystihl jeden novinář, když napsal: „*Návrh je nádherně pravdivý... Prázdná země, v níž jsou jen klokani.*“ Nebo o rok později: „*Nový generální poštovník dospěl k závěru, že současné známky s klokkanem jsou směšné a vystavily Austrálii posměchu celého civilizovaného světa.*“ Objevily se dokonce návrhy, aby byly staženy a nahrazeny jinými, podle Altmanova vítězného návrhu, tedy s portrétem Jiřího V. Časopis Královské filatelistické společnosti v Londýně v této souvislosti uvedl: „*Nyní, když má být tato emise stažena, neváháme říci, že to byla urážka civilizace Australského společenství a že nemohla být vymyšlena více nežádoucí reklama.*“

Známky s Jiřím V. byly o rok později skutečně vydány, ale původní známky s klokkanem zůstaly v platnosti, některé dokonce déle než ty s Jiřím V., například dvoušilink byl tištěn až do roku 1945, tedy už za vlády Jiřího VI.

Dnes už se na známky prvního australského vydání díváme daleko shovívavěji, než veřejnost před 110 lety. Obecně jsou považovány za hezké a nemálo filatelistů po celém světě se na ně dokonce specializované nebo studijně zaměřuje.⁴⁾ Patřím k nim i já a v tomto článku bych chtěl představit zajímavost, kvůli které stojí za to pozorně prohlížet balíčkové zboží, mezi kterým byly v průběhu doby nalezeny jedny z největších a nejpokladnějších australských rarit.

Konkrétně jde o hodnotu 2 pence v základní šedé barvě. Ta sloužila k vyplácení dopisů zasílaných v rámci Austrálie a do Spojeného království (do 27. října 1918), proto byl její náklad velmi vysoký a jako upotřebená je dodnes zcela běžná.

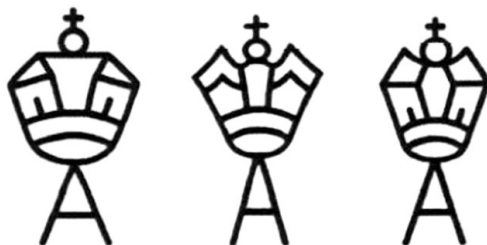

⁴⁾ Zajímají se o ně samozřejmě i sběratelé námětu fauna a námětu mapy.

Tištěna byla od ledna 1913 do března 1920, postupně ze tří sestav, na papírech se třemi různými průsvitkami. Jak už bylo řečeno, všechny hodnoty emise měly stejný obraz, do nějž byly vkládány jednotlivé hodnoty ½, 1, 2, 2½, 3, 4, 5, 6 a 9 pencí, 1, 2, 5 a 10 šilinků a nejvyšší jedna a dvě libry. Hlavní štoček se v průběhu výroby postupně opotřebovával, a tak vznikala různá stádia podoby obrazu v rámci vytvořených sestav. Není ani divu, vždyť jen v rámci prvních dvou stádií bylo pro emise vytvořeno 30 sestav o 120 polích, to je celkem 3.600 známkových polí! V odborné literatuře se proto označují čtyři základní podoby štočku – s kresbou I, II, IIA a IIB.

V případě hodnoty 2 pence se setkáváme pouze se sestavami ze štočku s kresbou I (sestava 1 a 2) a IIA (sestava 3), každá obsahující 120 známkových polí. Tisk známek ze sestav 1 a 2 byl postupně prováděn na papíru se všemi třemi průsvitkami. V březnu 1918 tiskař J. B. Cooke nahradil sestavu 1 sestavou 3 a v důsledku toho byla sestava 2 a 3 používána jen na papíru se třetí průsvitkou.

Průsvitky ve tvaru koruny nasazené na písmenu A se vzájemně liší, jak je vidět na jejich vyobrazeních, a tak je lze při prohlížení známek poměrně snadno rozlišit (zkoumají se při pohledu na zadní stranu známky, někdy stačí položit ji na černou podložku a prohlížet v šikmém osvětlení, jindy je třeba známku položit do černé misky a kápnout na ni trochu čistého lékárenského benzínu).

Průsvitka: 1

2

3

Kresba I – přerušen levý vnitřní rám nad „T“.

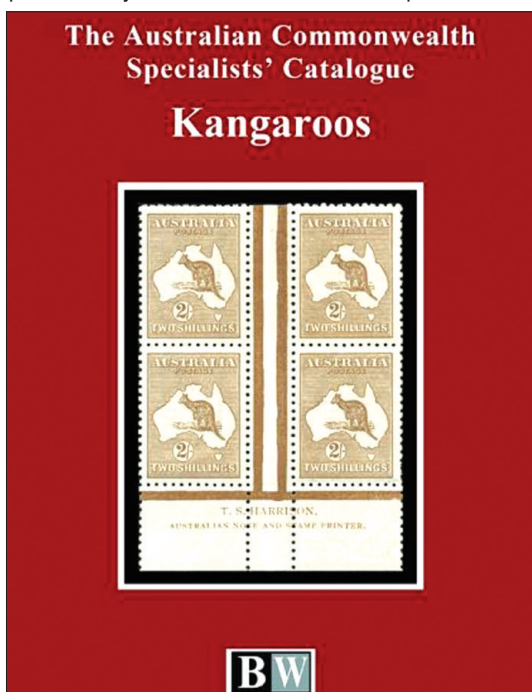

Kresba IIA – přerušen levý vnitřní rám 9 mm shora.

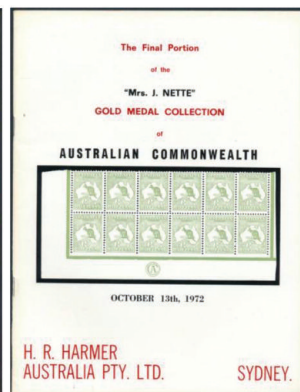
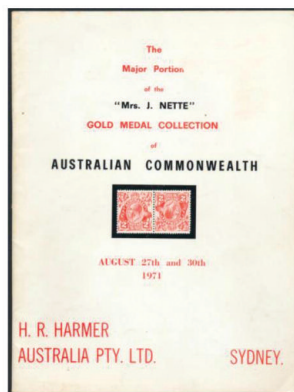
Archy papíru byly do tiskařského lisu vkládány tak, aby průsvitka byla vůči obrazu známky ve svislé poloze a koruna byla nad písmenem A. Občas se však stalo, že byl arch vložen obráceně, a tak vznikly známky s převrácenou průsvitkou (v rámci britských kolonií jsou průsvitky v odlišné poloze – převrácené nebo obrácené – filatelisty velmi oblíbené a vyhledávané).

V případě známek hodnoty 2 pence s kresbou I, na papíru s první nebo třetí průsvitkou, se převrácená průsvitka objevuje relativně běžně (Stanley Gibbons č. 3w a 6aw). V případě známek s kresbou IIA na papíru s třetí průsvitkou však jde o velkou raritu (SG č. 35daw).

Specializovaný katalog *The Australian Commonwealth Specialists' Catalogue – Kangaroos* z roku 2021 v poznámce udává, že jsou známy pouze 4 poštovně použité kusy s kresbou IIA a obrácenou průsvitkou.

Nově doložený pátý kus byl nabídnut v polovině loňského roku v aukci Abacus v Melbourne. Pochází z věhlasné kolekce filatelisty a úspěšné vystavovatelky Jill Nette ze Sydney, jejíž sbírka Austrálie byla před půl stoletím rozprodána v aukci HR Harmer ve dvou částech – hlavní od 27. do 30. srpna 1971, druhá 13. října 1972. Sběrka obsahovala velmi žádané položky z Australského společenství, například arch se 60 známkami Jiří V. obsahující deskovou vadu „rusted cliché“ („zrezivělý štoček“) či protichůdnou dvojici 2 pence ze stejné emise (obě položky původně pocházely ze sbírky J. A. Kilfoyla, rozprodané v roce 1961 rovněž v aukci HR Harmer z Londýna). Dosažené ceny byly na tu dobu velkolepé. Nemí divu, vždyť Jill Nette patřila v šedesátých letech 20. století mezi čtveřici nejvýraznějších filatelistů specializujících se na známky Australského společenství (vedle ní šlo o Viléma Holbeache z Melbourne, Stuarta Hardyho z Adelaide a Leslieho Abramoviche ze Sydney).

Aukční katalogy společnosti HR Harmer obsahující položky ze sbírky Jill Nette.

Zmiňovaná známka 2 pence s obrácenou průsvitkou se nacházela na albovém listu a je pozoruhodné, že sama tak zkušená sběratelka, jakou Jill Nette byla, nedocenila její vzácnost (poněvadž o ní zřejmě vůbec nevěděla) – a proto byla tato její rarita širší veřejnosti dlouho prakticky neznámá. Kvalitou ji přitom lze považovat za druhou nejhezčí, hned po exempláři, který byl součástí sbírky filatelisty z výše uvedené čtveřice – Stuarta Hardyho. Jeho sbírka byla rozprodána v roce 2013 aukčním domem Phoenix z Melbourne a za známku s převrácenou průsvitkou kupec zaplatil více než třináct tisíc australských dolarů (v přepočtu bezmála dvě stě tisíc korun). Australský specializovaný katalog přitom udává cenu 12,5 tisíce australských dolarů a katalog Stanley Gibbons 2024 raritu cení na deset tisíc liber.

2d. No. 35a (Upper plate left pane R. 10/1)

6d. Nos. 38da and 73a (Upper plate left pane R. 1/6)

(Typo J. B. Cooke (to May 1918), T. S. Harrison (to February 1926), A. J. Mullett (to June 1927) and thereafter J. Ash).

1915 (8 Oct)–27. W 6 (Narrow Crown). Perf 12.

35	1	2d. grey (Die I) (11.15)	50-00	10-00
		a. Die IIA substituted cliché (upper plate left pane R. 10/1)*	£11000	£1900
		bw. Wmk inverted.....	95-00	32-00
		c. Silver-grey (<i>shiny paper</i>)	55-00	22-00
		d. Die IIA. Silver-grey (<i>shiny paper</i>) (3.18)	70-00	26-00
		daw. Wmk inverted.....	—	£10000
		dba. Grey (1920)	75-00	35-00
36		2½d. deep blue (Die II) (7.17)	29-00	10-00
		aw. Wmk inverted.....	£160	£100
		b. Deep indigo (1919).....	50-00	9-00
		ba. '1' of fraction omitted (Lower plate left pane R. 6/3)	£55000	£35000
37		3d. yellow-olive (Die I)	42-00	4-75
		a. In pair with Die II.....	£550	£425

